

Lisa Nyberg

Joka sivu peili

Guy Debord, *Spektaakkelin yhteiskunta* (La société du spectacle, 1967).
Suomentanut Tommi Uschanov. Summa, Helsinki 2005. 191 s.

Raymond Aronin 1950-luvun puolivälin Sorbonnen-luennot sosiologian opiskelijoille julkaistiin 1962 nimellä *Dix-huit leçons sur la société industrielle*. Jos niitä lukee Guy Debordin vihdoin suomennetun spektaakkeli-kirjan rinnalla, valtavaa eroa ei voi olla huomaamatta.

Kummatkin keskittyvät monimutkaisen nyky-yhteiskunnan ydinjuonteiden yleiskuvaukseen. (Aronille ”teollisuusyhteiskunta” yhtyy termeihin ”tekninen yhteiskunta”, ”tieteellinen yhteiskunta”, ”rationalisoitu yhteiskunta” ja ”kompleksinen yhteiskunta”, minkä kaiken on tarkoitus paitsi erottaa teollistuneet yhteiskunnat esiteollisista myös mahdollistaa kapitalististen ja reaaliosialististen yhteiskuntien rinnasteinen tarkastelu. Itää tai länttä säästelemättömälle Debordille spektaakkeliyhteiskunta on olennaisesti työnjaon pirstoma proletarisoitunut yhteiskunta.)

Kumpikin painottaa talouden määräävää asemaa. Ja molemmat ottavat ohimennen tukea viittauksista yhdysvaltalaisen televisionkatselutottumuksiin.

Mutta siinä missä Aronin kurssi on sosiologian ja filosofian erilaista

itseymmärrystä koskevaa alustusta lukuun ottamatta tämän päivän näkökulmasta lähinnä pelkkää USA:n ja Neuvostoliiton kansantalouksien 50-lukulaisen suorituskyvyn eritelyä, Debord kirjoittaa asioista (ja tavoilla), jotka yhä (tai vasta nyt) koskettavat jokaista.

Aronin laajassa esityksessä on tuskin merkkiäkään mistään siitä, minkä oireet Debord oivaltaa kaikessa. Kerran Aron sentään käväisee pisteessä, josta avautuu reitti Debordiin: ”Amerikkalaisen yhteiskunnan spektaakkelissa [Alexis de Tocquevillen] huomion vei äärimmäisellä tavalla taipumus mukautuvaisuuteen.”

Tocqueville, joka piti demokratisoitumista tai äärimmäisen epätasavon vähittäis-vääjäämätöntä poistumista aikansa perustavimpana yhteiskunnallisena tosiasiana, kavahti yhdysvaltalaisista konformismia ja sen enteilemää enemmistötyrannia. Debordin kuvaukset yhdenmukaisuuskehityksestä – vaikkapa ”taivaroiden ja hyödykkeiden [...] sekä tyytyväisyyden ja [...] hengissä pysymisen yhtäläisyydestä” (50; § 44) – voisi hätäisesti lukea samanhenkiseksi kritiikeiksi tai kauhunäyiksi. Toc-

” Debordille spektaakkeliyhteiskunta on olennaisesti työnjaon pirstoma proletarisoitunut yhteiskunta.”

quevillen kammo poroporvarillista järjestyksen jalohyveeksi ylentämistä kohtaan kieli Aroninkin mielestä kai puusta takaisin suuruuden aikoihin. *Spektaakkelin yhteiskunta* puhuu sekini pisteliäästi ”porvarisluokan täydellisestä ylivallasta” (130; § 140). Mutta keskiössä pysyy työvoiman hyväksikäytön kritiikki, spektaakkelivallan tarkastelu sen horjuttamiseksi ja vastarinta sen ulottamiselle yhä syvemmälle niin teollisuus- kuin muittenkin maitten köyhien elämään (esim. 148–9; § 172–3).

Filosofiakritiikkiä ja kriittistä filosofiaa

Tässä vastahangassa käydään myös viisaudenharjoituksen klassisten muotojen kimppeun. Tulilinjalle joutuu eurooppalaisen ajattelun visuaalikeskeisyys:

”Spektaakkeli on länsimaaisen filosofian projektin kaiken *heikkouden* perillinen. Tämä projekti oli yritys ymmärtää toimintaa näköaistin kategorioiden kautta. Spektaakkeli suorastaan perustuu sen teknisen rationaalisuuden lakkaamattomaan hyödyntämiseen, joka sai alkunsa tästä filosofisesta perinteestä.” (36; § 19)

Tämä ei ole murhaavan nykyelämä-analyysin huippu- tai avainkohta sen enempää kuin mikään muukaan kirjassa, joka koostuu pelkistä täysosumista. Katkelma jatkuu: ”Spektaakkeli ei toteuta filosofiaa vaan tekee todellisuudesta filosofista. Se rappeuttaa kaikkien ihmisten konkreettisen elämän *spekulatiivisuuden* maailmaksi.”

Tästä päästään teoksen ytimeen. Leijonanosassa 221 numeroidusta osiosta kuullaan, mitä kaikkea spektaakkeli on ja mitä kaikkea se saa aikaan. Spektaakkeli on muun muassa ”ideologian huipentuma” (177; § 215), ”raha, jota *vain katsellaan*” (53; § 49) ja ”maailmankatsomus, joka on todellistunut, kääntynyt aineelliseksi” (31; § 5). Se ”tarjoaa olemattoman pakotien yleistetystä autismista” (179; § 218) ja se ”jakaa maailman kahteen osaan, joista ylempi on se, jota esitetään

maailmalle sen itsensä representatona” (41; § 29).

Debord ei spekuloi mutta stipuloi sitäkin kekseliäämmin. Pelkästä ”spektaakkeli”-termistä erottuu vaivihkaa katsomisen, kuvien, sivustaseuraamisen, esittävyuden, näyttävyyden, näyttämisen, näyttelemisen, näennäisyyden, näkemystehtailun, tehon, turruttavuuden koko kirjo. Spektaakkeli on esineiden, asioiden, käsitteiden ja käytäntöjen sisällötön kokonaisuus, jolla tai jossa alistutaan passiivisesti markkinamekanismin kannattelemaan itseisarvoiseen järjelmään.

Kun Debordin tiivistyneissä teeseissä viitataan spektaakkeli-käsitteen kykyyn selittää suurta ilmiöjoukkoa (§ 10) tai kun niissä jatkuvasti palataan konkreettisen, elävän tai välityksettömän kärsimään tappioon spektakulääristen eduskuvien ylivallassa, joku voi tuntea kiusausta kuitata koko messun epäonniseksi. Juuri nämä spektaakkeli-teorian piirteet – yhtäällä sen liikasuuri selitysvaiva nykyolojen tulkkina, toisaalla sen nojaaminen joko satumaiseen suoran kokemuksen ideaaliin tai yhtä tarunhoitoiseen kulta-aikaan – uhkaavat tehdä sen summittaiseksi ja yksinkertaistavaksi.

Tavaran itseys

Spektaakkeli ei ole kuitenkaan mitään näin mutkatonta. Debordin kehittelyt purevat nykykomplekseihin, koska spektaakkeliä ja todellisuutta ei aseteta vastakkain. Kirjan sanoin ”spektaakkeli on todellisesti tuotettu” ja ”todellisuus syöksyy spektaakkeliin” (32; § 8). Vastaavasti ajatellaan yksilöidymmistä kysymyksistä: esimerkiksi työntekijöiden vapaiden ja lomien pitäisi olla ”elämälle varattuja hetkiä”, mutta niissä näkyy ja jäljentyy aidoksi elämäksi esittäytyvä ”*aidommin spektakulaarinen* elämä” (139; § 153).

Spektaakkeli yhtenäistää kaiken ja peittää näkyvistä varsinaisen yhtenäisyyden eli kapitalistisen luokkajaon, joka irrottaa ihmiset voimattomiksi yhteiskunta-atomeiksi. Mikä velvoittaa rakentajia, irrottaa heidät rakentamisestaan. Tai: ”Se, mikä

edellyttää syvempää rationaalisuutta, ruokkii myös hierarkkisen hyväksikäytön ja sorron irrationaalisuutta.” (69; § 72)

Debordin kirja on ruhjovaa ideologiakritiikkiä, jossa juhlivat legitimaatioyryyksille lämpenemätön epäilevyys, irvichansonistin iskeyvyys ja ajattelijan omapäisyys. Erityisesti tavaraa koskevat kehittelyt teoksessa ovat älyn ja oivalluksen ja sanonnan leiskuntaa, jota lukiessa jokainen aukeama tuntuu tarkoin peilaavan edelleen vallitsevaa ”spektaakkelin yhteiskuntaa, jossa tavara pohdiskelee itseään itse luomassaan maailmassa” (55; § 53). Kuinka kiusallisesti joutuukaan nykyarki näyttille tässä röyhkeän tarkassa kuvauksessa.

Suomentaja Tommi Uschanov hoitaa tehtävänsä tyylikkäästi aina *détournement* = ”detournaus” -ratkaisua selittävää viitettään myöten. Tämä merkityskaappauksiin viittaava termi ja muutama niin ikään suomentajan huomautuksen saava sanaleikki väläyttävät esiin hirtehis-huumoria kirjassa, jonka heijastama kuva modernista elämästä spektaakkelina on sysipimeä.